

# MEALLERDE KISSALARA RASYONALİST YAKLAŞIM

## RATIONALIST APPROACH TO THE NARRATIVES IN QUR'AN TRANSLATIONS

Geliş Tarihi: 01.06.2022 Kabul Tarihi: 26.08.2022

✉ **BAYRAM KÖSEOĞLU**

DR.

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

DİN İŞLERİ YÜKSEK KURULU UZMANI

orcid.org/0000-0002-8256-8972

bk7791@hotmail.com

### ÖZ

Mealler Kur'ân'ın manalarını aktarmada önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda, çok eski zamanlardan itibaren Kur'ân farklı dillere çevrilmiştir. Türkçe mealler açısından bakıldığında, özellikle son yıllarda meallerin sayısında büyük oranda artış olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak meal yaklaşımlarında bir çeşitlilik göze çarpmaktadır. Lafzî mealler yanında açıklamalı mealler de bu süreçte yaygınlık kazanmıştır. Meal sahibinin bakış açısının ve düşünce tarzının az veya çok bu tür meallerde yer alan açıklamalara yansımaları meallerde birtakım problemleri de beraberinde getirmiştir. Bu durumda, asıl amacı Kur'ân'ın manalarını okuyucuyla buluşturmak olması gereken mealler ön yargılı ve ideolojik yorumlara sahne olmaktadır. Bu çalışmada, meallerde karşılaşılan bu tür tutumlardan biri olan rasyonalist yaklaşım ele alınmıştır. İlk olarak meal ve rasyonalist gibi kavramlar üzerinde durulmuş akabinde Kur'ân kıssaları ve kıssaların gerçekliği konusuna değinilmiştir. Son olarak, özellikle son yıllarda ülkemizde yayınlanmış olan meallerden bu konuda öne çıkanlar seçilmek suretiyle rasyonalist yaklaşımlar örneklenilerek değerlendirilmesi yapılmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Tefsir, Kur'ân, Meal, Kıssa, Rasyonalist.

### ABSTRACT

Translations of the Qur'an have an important place in conveying the meaning of the Qur'an. In this context, the Qur'an has been translated into different languages since ancient times. In terms of Turkish translations, it is seen that there has been a significant increase in the number of translations, especially in recent years. Depending on this increase, there is a diversity in translation approaches. In addition to the literal translations, the annotated translations also gained popularity in this process. The reflection of the point of view and way of thinking of the owner of the translation on the explanations in such translations has brought some problems in the translation. In this case, the translations, whose main purpose should be to bring the meanings of the Qur'an together with the reader, have also been the scene of prejudiced and ideological interpretations. In this study, the rationalist approach, which is one such approach encountered in translations, is discussed. First of all, concepts such as translation and rationalist were emphasized, then the narratives of the Qur'an and the reality of the narratives were mentioned. Finally, the rationalist approaches in these translations have been exemplified, and this approach has been evaluated by selecting the prominent ones on this subject, especially among the translations published in our country in recent years.

**Keywords:** Tafsir, Qur'an, Translation, Narrative, Rationalist.

## SUMMARY

The Qur'an, which was sent down in Arabic, is the last divine word addressed to all humanity. Qur'an translations play an important role for societies whose language is not Arabic to understand the Qur'an. However, it is a fact that the Qur'an translations will be insufficient to convey the meanings of the Qur'an, which is the word of Allah. In addition, it is necessary to try to be as objective as possible in the Qur'an translations and to avoid prejudices and ideological approaches.

Despite this fact, different types of Qur'an translation have emerged, especially with the increase in the number of Qur'an translations in recent years. The Qur'an translations, in which a rationalist approach to the stories and miraculous events in the Qur'an is displayed, is one of them. This approach, which tries to explain some extraordinary events with reason, does not accept the things that it does not find reasonable. Rationalist thought, which gained strength with the Renaissance period, started to affect the Islamic world in the 19th century. Accordingly, many Islamic issues have been subjected to a rationalist point of view.

An important part of the content of the Qur'an, the last divine book, consists of stories. The main purpose is for people to take lessons from the stories that narrate the events of previous societies and prophets. In this respect, the stories in the Qur'an are real events that took place in history. The Qur'an also informs us that these stories are told as truth. In addition, the fact that the events that took place in the past years are narrated in the Qur'an shows that the Qur'an is the word of Allah and that Prophet Muhammad is the true prophet.

In some Qur'an translations written in recent years, examples of efforts to explain some events in stories with a rationalist approach are clearly seen. In this context, it is stated that the incident of Prophet Ibrahim being thrown into the fire and the fire not burning him did not occur directly, that Prophet Ibrahim was only wanted to be thrown into the fire, and that there was an attempt to assassinate him by burning his house.

The fact that Prophet Musa, who was followed by the Pharaoh and his soldiers, miraculously escaped as a result of

the splitting of the sea with the help of Allah, was also the subject of the rationalist approach. According to this approach, the splitting of the sea is the result of the tide that occurs in the shallow parts of the sea. According to another approach, this event is related to the collapse of high dams built on the river. The same approach tries to explain the miracles of Prophet Musa with magic and education.

As it is mentioned in the Qur'an, this event that happened to Prophet Yunus, who was thrown into the sea and swallowed by a fish, is explained as being caught and thrown into prison by the Assyrian state, whose symbol is a fish.

The claim that beings such as jinn, birds, and ants in the story of Prophet Sulayman were symbols of the societies of that period is another example of the rationalist approach. Accordingly, teaching the language of birds to Prophet Sulayman means that he understood the logic of birds. And, Hudhud in the story is the name of an officer in the army.

Likewise, the story of Ashab al-Kahf, the speech of Prophet Isa in the cradle, and his other miracles are presented as ordinary events by being explained from a rationalist point of view. This point of view will lead to the ignoring of the divine dimension of such events as described in the stories and the loss of the purpose of taking a lesson, which is aimed with the stories.

In addition, different explanations of the same event cause different Qur'an translations and explanations. This will raise questions in terms of both the reality of these events reported in the Qur'an and the reliability of these interpretations, from the perspective of the reader of the Qur'an translation. In addition, this approach will negatively affect the Qur'an translation reader's view of the Qur'an. In order to get rid of these negativities and to bring the meanings of the Qur'an together with the readers as much as possible, an objective point of view, free from prejudices, is required. This approach is needed in order to understand the Qur'an correctly and convey its meanings correctly.

## GİRİŞ

**D**ili Arapça olmayan Müslümanların Kur'ân'ın manalarıyla buluşması adına Kur'ân mealleri son derece önemlidir. Zira Kur'ân sadece ilk muhatapları olan Arap toplumuna değil bütün insanlığa hitap eden son ilâhî kelimedir. Bu bağlamda Kur'ân mealleri de Kur'ân'ın manalarını/murâd-ı ilâhîyi imkân nispetinde başka bir dile aktarmayı hedeflemektedir. Kur'ân'ın Allah kelâmı olduğu, beşer dilinin ise bu kelâmın ifade ettiği manaları tam olarak aktarmasının her zaman mümkün olmadığı gerçeği dikkate alındığında, mealler de eksik mana olgusuyla karşılaşmaktayız. Zira, Kur'ân'ın lafzî/motamot tercümesinin yapılamayacağı, aktarılan manalarda eksiklik veya yorumlar bulunması nedeniyle manevî çevirisinin yapılabileceği şeklindeki genel kabul de bu gerçeğin bir ifadesidir.<sup>1</sup>

Kur'ân mealleriyle ilgili önemli bir husus da mealin sınırlarının ne olacağı konusudur. Belli oranda meal yazarının tercih ve yorumlarını da içermesi sebebiyle subjektif bir boyutu da olan meallerin, hiçbir kayıt olmaksızın her türlü yorum ve görüşe imkân verdiği şeklindeki bir yaklaşımın ilmî bir zemini olmadığı muhakkaktır. Zira, nihayetinde elde bir Kur'ân metni vardır ve yapılan meal bu metni öncelemek durumundadır. Bu durumda, yapılan bir mealin, tefsir ve tercümenin tabi olması gereken ilke ve kurallara uygun olması gerekir. Âyet lafızlarının söylemediği, dinî veya ilmî bir delille desteklenmeyen hususlara âyetleri açıklarken yer vermek keyfî bir yaklaşım olacaktır ki bu yaklaşım mealin asıl hedefinden bir sapmadır. Dahası, bilinçli olarak yapılması halinde ise bir tahriftir.<sup>2</sup> Bu bağlamda, özellikle son yıllarda yapılan bazı meallerde görülen bir husus da âyetlere rasyonalist yaklaşımdır. Bu yaklaşım,

<sup>1</sup> Bk. İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 217; Hidayet Aydar, *Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Meselesi* (İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları, 2014), 324-325.

<sup>2</sup> Konuyla ilgili ayrıntılı değerlendirmeler için bk. Bayram Köseoğlu, "Kur'an Meâlinde İdeolojik Yaklaşım: Bir Örnek İncelemesi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/1 (2021), 26-44.

özellikle Kur’ân kıssalarında ve kıssalarda yer alan birtakım mucizevî olaylarda kendini göstermektedir. Kıssalarda yer verilen olağanüstü birtakım olaylar, ya kelime tahlillerinden hareketle ya da keyfi yorumlar ve aklı izahlarla sıradan olaylar olarak sunulmaya çalışılmaktadır. Bu yaklaşımın, kıssalarda yer alan mucizevî olaylar da dikkate alındığında, hem kıssalarda geçen mümin ve kâfir topluluklar için hem de bu kıssalardan daha sonra haberdar olan muhataplar için, bu kıssaların anlatılmasıyla amaçlanan hedeflerle örtüşmeyeceği ortadadır. Özellikle, bu tür olağanüstü olayları aklı yorumlarla izah ederek sıradan olaylar şeklinde sunmak, kıssalarda yer alan, inkârcılara karşı inananların ilâhî yardımıyla desteklenmesi şeklindeki mesajın da kaybolmasına neden olacaktır.

Kelime anlamı itibarıyla “akılcılık” şeklinde Türkçeye aktarılan rasyonalizm,<sup>3</sup> “genel olarak aklın varlığını yahut aklın önceliğini ve üstünlüğünü yani bilginin kaynağı olarak insan zihnini kabul etmek”,<sup>4</sup> “var olan her şeyin akıl ile yorumlanması veya bütün varlıkların ispat edilmesi, reddedilmesi ya da özelliklerinin sınırlandırılması, akıl süzgecinden geçirilmesi”,<sup>5</sup> “vahye dayanan sistemlere karşıt olarak akla dayanan sistem”<sup>6</sup> gibi manaları ifade etmektedir. Dinî sahada mutlak akılcılık, aklın mahsulü olan veriler tarafından tespit edilmemiş olan her türlü ifade ve akıl tarafından anlaşılma imkânı olmayan her türlü nassı/dogmayı kabul etmemektir.<sup>7</sup> Bilginin kaynağı olarak aklı önceleyen rasyonalizme göre olağan olan akılsal iken, olağanüstü olan akıl dışıdır. Buna bağlı olarak da metafiziği olumsuzlar.<sup>8</sup> Bu bağlamda, akla ve mantığa ters düşmeyen, akla uygun olan, akılla elde edilmiş olan anlamlarında olmak üzere “rasyonel” kavramı kullanılırken;<sup>9</sup> “olaylara akli bir perspektiften yorum ya da açıklama getirme”;<sup>10</sup> mantığa büründürme;<sup>11</sup> akla uygun hale getirme”<sup>12</sup> de “rasyonalizasyon/rasyonelleştirme” olarak ifade edilmektedir.

Kökene Grek felsefesine kadar uzanan, ortaçağda kilisenin hâkimiye-

<sup>3</sup> Bk. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 27.04.2022)

<sup>4</sup> Bk. Süleyman Hayri Bolay, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Atlas Yayınları, 2018), 7.

<sup>5</sup> Bk. Muhammed Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları*, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: İşaret Yayınları, 1993), 3/97.

<sup>6</sup> *Meydan Larousse* (İstanbul: Meydan Yayınları, ts.), 10/472.

<sup>7</sup> Bolay, *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*, 8.

<sup>8</sup> Alper Gürkan, *Dünyevi Aklın Buhranı* (İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2017), 19-20.

<sup>9</sup> *Yeni Türk Ansiklopedisi* (İstanbul: Ötügen Yayınları, 1985), 8/3192.

<sup>10</sup> Ahmet Cevzici, *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002), 872.

<sup>11</sup> Ömer Demir-Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü* (Ankara: Vadi Yayınları, 2002), 346.

<sup>12</sup> *Yeni Türk Ansiklopedisi*, 8/3188.

tiyle baskılanan ancak Rönesans dönemiyle birlikte tekrar güç kazanan rasyonalist düşünce<sup>13</sup> 19. yüzyıldan itibaren İslâm dünyasını da etkilemeye başlamış, Seyyid Ahmed Han (ö. 1898),<sup>14</sup> Muhammed Ebû Zeyd (ö. 1930)<sup>15</sup> ve Muhammed İkbâl (ö. 1938)<sup>16</sup> gibi isimler bu düşünceyle ilişkilendirilmiştir.<sup>17</sup> Bu isimlerin, Müslümanların son iki asırda içinde bulunduğu savunmacı yaklaşıma karşı bir çözüm olarak gördükleri bu düşünce, dinî hükümleri bahane ederek İslâm'a yapılan saldırıları önleme motivasyonu, dinî hükümlerin rasyonelliği problemini bu hükümlere yeni anlamlar yükleyerek çözüme yoluna gitmiştir.<sup>18</sup>

Herhangi bir şeyin kabul edilebilir olması için akla uygun, tutarlı ve mantıklı olması gerektiği düşüncesinden hareketle bir şeyin rasyonel olması gerektiği ön kabulü her ne kadar ilk bakışta anlaşılır gibi görülse de bir bilgi veya haberin kabul edilebilir olması için akla uygun olması gerektiği aksi halde bilimsel ve kabul edilebilir olmayacağı, dolayısıyla reddedilmesi gerektiği şeklindeki yaklaşımın özellikle vahiy ve gayb konusunda pek çok probleme yol açacağı da bir gerçektir. Bu çalışmada “rasyonalist” kavramının “akla uygun, mantıklı” şeklindeki anlamından ziyade özellikle az önce işaret edilen “her şeyi akıllı ve tabiat yasaları çerçevesinde izah etmeye çalışmak, deney ve gözleme tabi olmayan olağanüstü birtakım olaylara akli izahlar getirmek” şeklindeki anlamı esas alınacaktır. Bu yaklaşımın Kur’ân’da yer alan bu tür olayları anlamlandırmada yol açtığı sorunlara işaret edilecektir.

Rasyonalist düşüncenin tarihi ve İslâm dünyasını etkilemesiyle ilgili bu kısa değerlendirmeden sonra bu düşüncenin özellikle son yıllarda hazırlanan Kur’ân meallerine yansımaları hususuna geçebiliriz. Ancak, bu konuya geçmeden önce Kur’ân kıssalarının mahiyeti ve gerçekliği hususuna yer vermek faydalı olacaktır.

<sup>13</sup> Rasyonalist düşüncenin tarihî gelişim süreci ve mahiyeti hakkında bk. Kutub, *Çağdaş Fikir Akımları*, 3/97-184; *Yeni Türk Ansiklopedisi*, 8/3189-3192.

<sup>14</sup> Ahmed Han ve görüşleri hakkında bk. Said Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri* (Konya: Kitap Dünyası Yayınları, ts.), 199-207.

<sup>15</sup> Ebû Zeyd ve görüşleri hakkında bk. Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 210-223; Recep Orhan Özel, “Kur’âniyyün Akımının Mısırlı Bir Mümessili: Muhammed Ebu Zeyd (H.1349/M.1930) Örneği”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2019), 55-81.

<sup>16</sup> Muhammed İkbâl ve görüşleri hakkında bk. Mehmet S. Aydın, “İkbâl, Muhammed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/17-23.

<sup>17</sup> Şaban Ali Düzgün, “Rasyonalist Düşüncenin Son Dönem Kur’an Yorumuna Etkileri”, 2. *Kur’an Sempozyumu Tebliğler-Müzakeler 4-5 Kasım 1995* (Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1996), 308.

<sup>18</sup> Düzgün, “Rasyonalist Düşüncenin Son Dönem Kur’an Yorumuna Etkileri”, 323. Benzer değerlendirmeler için bk. İdris Şengül, “Kur’ân Kıssalarının Tarihî Değeri”, *Diyanet İlmî Dergi* 32/4 (1996), 72.

## 1. Kur'ân Kıssaları ve Gerçeklik

Gökleri, yeri ve diğer bütün varlıkları yoktan var eden Yüce Allah, insanı da en güzel şekilde yaratmış,<sup>19</sup> akıl ve irade gibi özelliklerle donatarak insanı diğer varlıklardan üstün tutmuştur. Sahip olduğu bu özellikler sayesinde aynı zamanda sorumlu bir varlık olan insan yeryüzünde halife kılınmıştır.<sup>20</sup> İnsanın halife olması, yeryüzünde Yüce Allah'ın emir ve yasaklarını gerçekleştirmesiyle alakalıdır.<sup>21</sup> Bu durumda, Hz. Âdem ve neslinin halifeliği Allah'ın mülkü olan yeryüzünde O'nun iradesine uygun yaşamaktır.<sup>22</sup> Sorumlu bir varlık olarak yarattığı insanın rehberliğine ihtiyaç duyacağı peygamberler ve ilâhî kitaplar göndermek suretiyle ona yol gösteren Yüce Allah son peygamber olarak Hz. Muhammed'i göndermiş,<sup>23</sup> son ilâhî kitap olarak ise Kur'ân-ı Kerîm'i indirmiştir. Muhtevasında yer alan iman, ibadetler, sosyal hayatın farklı yönlerine dair hükümler ve ahlâkî öğretiler yanında önceki peygamberler ve kavimlerin başlarından geçen olayları konu edinen kıssalar da Kur'ân muhtevasında önemli bir yer tutmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan kıssalar insanların düşünmesini sağlamak, ibret almalarına ve ahlâken olgunlaşmalarına vesile olmak gibi pek çok hikmeti içermektedir.<sup>24</sup>

Kur'ân-ı Kerîm'de önceki peygamberler ve kavimlere ait kıssaların yer almasından maksat kronolojik bir tarih bilgisi vermek değil, toplumların karşılaştıkları musibetlerin ilâhî yönüne, iman edilmemesi ve istikamette kalınmaması halinde benzer durumlarla başka toplumların da karşılaşabileceğine dikkat çekmektir.<sup>25</sup> Bununla birlikte, anlatılan bu kıssaların ve kıssalarda yer verilen olayların tarihte gerçekleşmiş olaylar olduğu Kur'ân'ın işaretlerinden de anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, *“İşte bunlar sana gerçek olarak okumakta olduğumuz Allah'ın âyetleridir ve sen şüphesiz Allah'ın elçilerinden birisin.”*<sup>27</sup>; *“O sana kitabı, gerçeğin ta kendisi ve öncekileri*

<sup>19</sup> et-Tîn 96/4.

<sup>20</sup> el-Bakara 2/30.

<sup>21</sup> Celâlüddîn es-Süyûtî-Celâlüddîn el-Mahallî, *Tefsîru'l-Celâleyn* (Dımaşk/Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1419/1998), 6.

<sup>22</sup> Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envâru't-tenzil ve esrâru't-te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1418), 1/68.

<sup>23</sup> el-Ahzâb 33/40.

<sup>24</sup> Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 171-172; Şengül, “Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri”, 64-65.

<sup>25</sup> Fatih Kanca, *Tarihin Penceresinden Kur'ân'ın Aydınlığına* (İstanbul: Kopernik Yayınları, 2021), 40.

<sup>26</sup> Konuyla ilgili değerlendirmeler için bk. M. Beyyûmî Mehrân, “Tarihî Bir Kaynak Olarak Kur'ân-ı Kerîm”, çev. İdris Şengül, *Diyanet İlmî Dergi* 32/1 (1996), 107-114; Sadık Kılıç, “Tarih Felsefesi Açısından Kıssalar”, *1. Kur'an Sempozyumu: Tebliğler, Müzakereler* (Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1994), 87-98.

<sup>27</sup> el-Bakara 2/252.

*doğrulamayı olarak indirmiştir...*<sup>28</sup> mealinde Kur'ân'ın hak ve hakikat olarak indirilmiş bir ilâhî kitap olduğunu belirten âyetler yanında,<sup>29</sup> Hz. Âdem'in çocuklarıyla ilgili olan "*Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak anlat...*"<sup>30</sup> ve Ashâb-ı Kehf ile ilgili olan "*Biz sana onların başından geçenleri gerçeğe uygun olarak anlatıyoruz.*"<sup>31</sup> mealindeki âyetler<sup>32</sup> de kıssalar özelinde bu anlatılanların gerçekliğini ifade etmektedir.

Tarihin çok eski devirlerinde yaşanmış, belki bir kısmı unutulmuş olan tarihî olayların son derece etkileyici ve çarpıcı bir üslupla, adeta okuyan ve dinleyen muhatapta olayı bizzat yaşıyormuş hissi uyandıracak şekilde Kur'ân'da anlatılması, Kur'ân'ın, her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan Yüce Allah'ın kelâmı olduğunun bir göstergesidir.<sup>33</sup> Bu açıdan bakıldığında Kur'ân'ın verdiği tarihî bilgilerin gerçek, muteber ve güvenilir olduğu hakikatiyle de karşılaşmış oluruz. Bu ise hem Kur'ân'da anlatılan kıssaların hem de kıssalarda yer verilen olayların tarihî gerçekliğini de göstermiş olmaktadır. Aksi bir düşünce, kıssaların tarihte yaşanmış olaylar olma zorunluluğu bulunmadığı, bu anlatılanların bir edebî üslup olarak görülebileceği şeklindeki yaklaşıma<sup>34</sup> kapı aralayacaktır. Bu yaklaşımın hem tarihî veriler hem de dinî naslar açısından gerçekliğinin olmadığını ifade etmek isteriz. Zira, kıssaların gerçekliğine dair yukarıda örnekleri aktarılan âyetler yanında, Kur'ân'ın geçmişte yaşanan olayları aktarmak suretiyle verdiği bu gaybî bilgilerin onun i'câz yönlerinden biri olduğu şeklindeki kabul<sup>35</sup> de kıssaların ve muhtevasında yer alan olayların hakikatine yönelik delillerdendir. Hz. Nûh kıssasının akabinde gelen "*(Ey peygamber!) İşte bu anlatılanlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindedir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin!*"<sup>36</sup> mealindeki âyet de kıssaların gerçekliğine işaret eder. Zira, bu anlatılanlar sadece insanları etkilemek için kullanılan bir edebî üsluptan öte tarihte yaşanmış gerçek olaylar olmalıdır ki bunları binlerce yıl sonra gaybî bir haber olarak Hz. Peygamber'in anlat-

<sup>28</sup> Âl-i İmrân 3/3.

<sup>29</sup> Bk. el-Bakara 2/176; Âl-i İmrân 3/108; en-Nisâ 4/105; el-Mâide 5/48 vd.

<sup>30</sup> el-Mâide 5/27.

<sup>31</sup> el-Kehf 18/13.

<sup>32</sup> Ayrıca bk. Âl-i İmrân 3/62; el-Kasas 28/3.

<sup>33</sup> Bk. Şengül, "Kur'ân Kıssalarının Tarihî Değeri", 67.

<sup>34</sup> Bu yaklaşımın bir örneği için bk. Muhammed Ahmed Halefullah, *Kur'an'da Anlatım Sanatı*, çev. Şaban Karataş (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002). Bu eserle ilgili eleştirel değerlendirmeler için bk. Mennâu'l-Kattân, *Mebâhis fî ulûmi'l-Kur'ân* (Kahire: Mektebetu Vehbe, 1995), 303-304; Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 368-373; Şengül, "Kur'ân Kıssalarının Tarihî Değeri", 72-73.

<sup>35</sup> Bk. Muhammed Ali es-Sâbûnî, *et-Tibyân fî ulûmi'l-Kur'ân* (Dimeşk/Beyrût: Mektebetü'l-Gazâlî/Müessesetü Menâhili'l-İrfân, 1981), 98, 124; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 167.

<sup>36</sup> Hûd 11/49.



ması hem Hz. Peygamber'in hak peygamber olduğuna hem de Kur'an'ın Allah kelâmı olduğuna delalet etsin. Ayrıca, önceki peygamberlerden bir kısmının kıssaları anlatıldıktan sonra, tarihte yaşamış olan bazı kavimlerin izlerinin ibret alınmak üzere bırakıldığını ifade eden “*İşte sana anlatmakta olduğumuz eski beldelerin haberleri böyle. Kiminin izleri hâlâ ayakta, kimi de biçilip yere serilmiş.*”<sup>37</sup> mealindeki âyetler<sup>38</sup> yanında, yeryüzünde dolaşıp tarihte yaşamış olan milletlerin akıbetleri hakkında bilgi sahibi olmaya yönelik Kur'an'ın beyanları<sup>39</sup> da kıssaların tarihî gerçekliğine bir vurgudur.

## 2. Meallerde Kıssalara Rasyonalist Yaklaşım

Nazil olduğu dönemden itibaren anlama çabasına konu olan Kur'an-ı Kerim özellikle İslâm'ın yayılmasına bağlı olarak farklı dilleri konuşan toplumların Müslüman olmasıyla birlikte tercüme faaliyetine de konu olmuştur. Tarihî süreçte pek çok farklı dile tercüme edilen Kur'an, Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türkçeye de tercüme edilmeye başlanmış ve günümüze gelinceye kadar Kur'an'ın çok sayıda tercümesi/meali yapılmıştır. Özellikle son yıllarda Kur'an meallerinde bir artış göze çarpmakta, bu artışa bağlı olarak meal yaklaşımlarında da bir çeşitlilik kendini göstermektedir.<sup>40</sup>

Rasyonalist bakış açısından fazlasıyla etkilenmiş olan İslâm modernizminde çağdaş Kur'an tefsirinin gayelerinden biri de Kur'an metnini masalvari özelliklerden temizleme olarak ortaya çıkmış, bu maksatla Kur'an kıssaları yeniden yorumlanmıştır.<sup>41</sup> Başta gerçeklikleri olmak üzere Kur'an kıssaları, son yüzyılda en çok tartışılan, farklı yaklaşımlara konu olan hususların başında yer almıştır.<sup>42</sup> Bu bağlamda, Yüce Allah'ın kudreti ve takdiri çerçevesinde meydana gelen tarihteki olağanüstü birtakım olayların insan aklı, algı ve bilgisi çerçevesinde anlaşılmaya çalışılması sonucu tarihî gerçekliği olmayan pek çok yorum ve görüş ortaya atılmıştır.<sup>43</sup>

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer verilen örneklerde görüleceği üzere, “Kur'an verilerini rasyonalize etmenin, yani insan aklını metnin anlaşılmasında yegâne kriter olarak ortaya koymanın neticesinde, anlaşılma-

<sup>37</sup> Hüd 11/100.

<sup>38</sup> Benzer âyetler için bk. el-Furkân 25/37; el-Ankebût 29/15, 35; es-Sâffât 37/137-138 vd.

<sup>39</sup> Bk. Yûsuf 12/109; el-Mü'min 40/82; Muhammed 47/10 vd.

<sup>40</sup> Meal literatürü hakkında ayrıntılı bir değerlendirme için bk. Muhammed Abay, “Türkçedeki Kur'an Meallerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 10/19-20 (2012), 231-301.

<sup>41</sup> J.M.S. Balcon, *Kur'an Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, çev. Şaban Ali Düzgün (Ankara: Fez Yayınları, 1994), 37.

<sup>42</sup> İsmail Çalışkan, *M. Esed'in Kur'an Mesajı'nın Tahlil ve Tenkidi* (Ankara: Akara Okulu Yayınları, 2009), 178.

<sup>43</sup> Bk. Şengül, “Kur'an Kıssalarının Tarihi Değeri”, 74, 76.

sında insan aklının sıkıntı çektiği âyetlerle ilgili olarak üçlü bir yolun izlenmesi, başka bir ifadeyle içine düşülen yorum çıkmazından üçlü bir çıkış imkanı aranmaktadır. 1. Âyetlerin sözlük anlamıyla ilgili kullanımını ön plana çıkarmak, 2. Âyetlerin psikolojik olaylar olarak yorumlanması, 3. Âyetleri tabiata indirgeme.”<sup>44</sup>

Türkçe mealler açısından meseleye baktığımızda özellikle son dönemlerde yazılan bazı meallerde benzer bir yaklaşımın var olduğu görülmektedir. Aşağıda yer verilen örneklerde görüleceği üzere, bu yaklaşım tarzının bir sonucu olarak Kur’ân kıssalarında yer alan tabiat kanunlarına ve aklî ilkelere aykırı olduğu değerlendirilen birtakım olaylar rasyonalist bir yaklaşımla tevil edilmektedir. Kıssalarda yer alan olağanüstü birtakım olayların ve mucizelerin bu bakış açısıyla tevil edilmesi ve tarihte cereyan etmiş sıradan olaylar şeklinde sunulması, her ne kadar doğrudan bu kıssaların tarihî gerçekliklerini inkâr etmek anlamına gelmeseyse de ilmî delile dayanmayan bu tevillerin bir tahrif olduğu muhakkaktır.

Çalışmamıza konu olan meallerden birinde yer alan şu ifadeler kıssaların ilgili bu yaklaşım tarzının gerekçeleri hakkında bir fikir vermektedir:

“...Biz bunları şimdiye kadar yapıldığı gibi mucizevî, batnî ve iş’arî tefsir ve teville değil, ‘jeopolitik teoloji’ dediğimiz yöntemle yorumladık. Bir anlamda İbni Haldun’un yapısalcı tarih analizini ilerleterek, Eski Çağların teolojik jeopolitiğini çıkararak kıssaları anlamaya çalıştık. Yani bir peygamberin yaşadığı çağı önce kendi etkin tarihi içinde; dönemin tanrı, din ve devlet telâkkileri, armaları, flmaları, sembolleri vs. bağlamında anlamak, sonra onlardan evrensel mesajlar çıkarıp günümüze getirmek...”<sup>45</sup>

Konuyla ilgili bu girişten sonra, meallerde Kur’ân kıssalarına rasyonalist yaklaşım birtakım örnekler üzerinden aktarılacaktır.

### 2.1. Hz. İbrâhim’in Ateşe Atılması

Hz. İbrâhim’in tevhid mücadelesine Kur’ân’da farklı sûrelerde yer verilmiş, onun babası ve inkârcı kavmiyle yaşadığı olaylar aktarılmıştır. Hz. İbrâhim’in, kendilerine yaptığı telkinlerden ve putlarına dil uzatmasından rahatsız olan inkârcı kavmi nihayetinde ondan kurtulmak için onu ateşe atıp yakmaya yeltenmişlerdir.<sup>46</sup>

Bunun üzerine Yüce Allah’ın (فَلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ)<sup>47</sup> “Biz

<sup>44</sup> Düzgün, “Rasyonalist Düşüncenin Son Dönem Kur’an Yorumuna Etkileri”, 320.

<sup>45</sup> R. İhsan Eliaçık, *Yaşayan Kur’an-Nüzul Sırasına Göre Türkçe Meal-Tefsir* (İstanbul: İnşa Yayınları, 2020), 16.

<sup>46</sup> Hz. İbrâhim ve mücadelesi hakkında bk. Meryem 19/41-50; el-Enbiyâ 21/51-73; eş-Şuarâ 26/69-89; el-Ankebût 29/16-27; es-Sâffât 37/83-99 vd.

<sup>47</sup> el-Enbiyâ 21/69. Konuyla ilgili diğer âyetler için ayrıca bk. el-Ankebût 29/24;

de, ‘Ey ateş’ dedik, ‘İbrâhim’e serin ve zararsız ol’” buyruğuyla ateş Hz. İbrâhim’i yakmamış, Hz. İbrâhim Allah’ın yardımıyla ateşten kurtulmuştur.

İlgili âyete “Biz de: ‘Ey ateş serin ol!’ dedik. Selam olsun İbrâhim’e!” şeklinde mana verilen İhsan Eliaçık mealinde âyetin dipnotunda şu açıklamalara yer verilmektedir:

“...Ayetler dikkatle okunursa İbrahim Peygamberin ‘bedenen’ ateşe atılmadığı görülür. Putperestler sadece: ‘Ateşe atın, yakın, öldürün’ vs. diye bağırıp çağırıyorlar. ‘Halkının cevabı sadece onu öldürün yahut yakın demek oldu.’ (29/24) ifadesi onların bağırıp çağırarak, tuzak kurmaya kalkmak, ateşe atmaya yeltenmek dışında bir şey yapamadıklarını göstermektedir. Ayetlerdeki ifadeler İbrahim Peygamberin bizzat ateşe atıldığını değil; ‘ateşe atılmak istendiğini’ göstermektedir. Anlaşılan İbrahim Peygamber ateşe atılmaktan kıl payı kurtulmuştur. Fakat bu kurtulmanın nasıl gerçekleştiğine dair ayrıntılı bilgi verilmiyor. Yani ateşten kurtulmak, ateşe atılmaktan uzak tutulmak demek olmaktadır. Örneğin yaktıkları ateş aralıksız yağın şiddetli yağmur sonucu “serin” olmuş, İbrahim’i ateşe atmaya fırsat bulmadan sönmüş gitmiş olabilir...”<sup>48</sup>

Konuyla ilgili benzer bir yaklaşım Mustafa İslamoğlu’nun mealinde de görülmektedir. “Biz ‘Ey ateş!’ dedik; ‘İbrâhim’e zarar verme, ona karşı serin ve selamet ol!’” şeklinde mana verilen âyetin dipnotunda, bu tür âyetleri metnin desteklemediği yorumlarla tevil etmenin gereksiz olduğu, bu yorumların rasyonelleştirme veya irrasyonelleştirme istikametinde olup olmamasının fark etmeyeceği belirtilmektedir. Tabiat yasalarının değişmeyeceği, ateşin insan vücudunu yakacağı belirtilerek ilgili âyeti, Hz. İbrâhim’in ateşe atılıp yanmadığı şeklinde değil de Hz. İbrâhim’e tuzak kurulduğu, evini yakmak için kundaklama planlandığı ancak bu suikastin başarısız olduğu şeklinde anlamak gerektiği ifade edilmektedir. Devamında gelen 70. âyette yer alan “كَيْدٌ/keyd” kelimesi “komplo ve tuzak kurarak suikast yapma” şeklinde açıklanarak verilen bu mana desteklenmekte, ateşin Hz. İbrâhim’i yakmaması olayında bir olağanüstülük aranmaması gerektiği vurgulanmaktadır.<sup>49</sup>

Hız. İbrâhim’in ateşe atılmasını ıstırap ve işkence, ateşten kurtulmasını ise zindandan ve işkenceden kurtulmak şeklinde değerlendiren Gazi Özdemir’in bu yaklaşımı<sup>50</sup> da konuyla ilgili bir diğer örnektir. Bu örneklerde

es-Sâffât 37/97.

<sup>48</sup> Eliaçık, *Yaşayan Kur’an*, 529-530.

<sup>49</sup> Mustafa İslamoğlu, *Nüzül Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur’an- Gereçeli Meal-Tefsir* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2020), 507-508.

<sup>50</sup> Bk. Gazi Özdemir, *Allah’ın Tek Dini İslam’a Son Davet Kur’an* (İstanbul: Şira Yayınları, 2021), 376.

görüldüğü üzere, Kur'ân'da geçen mucizevî olayları rasyonalist bir bakış açısıyla izah etme gayretiyle, tarihî veya bilimsel hiçbir veriye dayanmaksızın keyfî bir yaklaşıma sergilenmektedir.

Aynı şekilde, Kur'ân'da yer alan mucizevî olayların yorumunda, bu olayların olup olmadığı veya nasıl cereyan ettiğinden ziyade temsil ettiği muhtemel mesajı ön plana çıkarmaya gayret eden Muhammed Esed'in (ö. 1992), Yüce Allah'ın kuvvet ve kudretine işaret eden bu tür olayları birer sembol veya mesajdan ibaret gören yaklaşımını makul görmek zordur. Bu bağlamda, Kur'ân'da açıkça ifade edilmediği gerekçesiyle Hz. İbrâhim'in ateşe atılmadığını, bu olayın onun zulüm ateşine karşı gösterdiği sabır ve metanet neticesinde selamete ulaştığını anlattığı şeklinde yaptığı aklî yorumun isabetli olduğu söylenemez. Ayrıca, ilgili âyetlerin lafızlarına da aykırı olmayan ateşe atılma olayını Kur'ân'da anlatıldığı şekilde kabul etmek kıssadan gerekli mesajları çıkarmaya da engel değildir. Dolayısıyla, Kur'ân'da yer alan bu tür olağanüstü olayların hakikî olarak anlaşılması Kur'ân'ın ilâhî kitap olma özelliğine daha uygundur. Ayrıca, Yüce Allah'ın peygamberine yardım etmesi, inkârcıların tuzaklarını boşa çıkarması O'nun insan ve âlemlerle ilişkisinin her daim var olduğunun bir delilidir. Yukarıda örnekleri verilen ve kıssalarda yer alan birtakım mucizevî olayları günlük sıradan olaylar şeklinde değerlendiren rasyonalist bakış açısı doğru bir Allah ve peygamber tasavvuruna engel olacağı gibi Allah-âlem ilişkisini sağlıklı bir şekilde değerlendirmeye de imkân vermeyecektir.

## 2.2. Hz. Musa'nın Asası ve Denizin Yarılması

Hz. Musa'nın tevhid mücadelesine Kur'ân'da ayrıntılı bir şekilde yer verilmektedir. Kasas Sûresinin hemen başında Hz. Musa'nın Firavun'la olan mücadelesi anlatılmadan önce yer alan *"İman eden bir topluluk için Mûsâ ile Firavun'un haberlerinden bir kısmını gerçek şekliyle sana anlatacağız."*<sup>51</sup> şeklindeki ifade kıssada aktarılan olayların hakikatine yönelik bir vurgudur.

Hz. Musa'nın Firavun'la olan mücadelesinde konumuz açısından en dikkat çekici husus kıssanın, İsrailoğullarıyla birlikte Mısır'dan çıkan Hz. Musa'nın Yüce Allah'ın yardımıyla denizin yarılması neticesinde mucizevî kurtuluşu, kendilerini takip eden Firavun ve ordusunun ise denizde boğulmalarıyla ilgili bölümüdür. Bu olayın anlatıldığı Şuarâ Sûresi 63-66. âyetler bağlamında Esed mealinde şu açıklamalara yer verilmektedir:

"Kızıl Deniz'i geçme mucizesi, bu denizin bugün Süveyş Kanalı olarak bilinen kuzeybatı ucunda vuku bulduğu anlaşılmaktadır. Kıssanın geçtiği çağlarda burası şimdiki kadar derin değildi ve bazı bakımlardan Kuzey De-

<sup>51</sup> el-Kasas 28/3.

nizi'nin ana kıtayı Frisian adaları arasında kalan sığ bölümü gibiydi; yüksek cezir (geri çekilme) hallerinde bu gibi yerlerde sığ bölgeler çıplak kalmakta ve geçici olarak geçilebilir hale gelmekte; ama bu durumdayken, ani ve şiddetli bir med dalgasıyla bütünüyle sulara gömülmektedir.”<sup>52</sup>

Yine, kıssanın bu bölümlerinin anlatıldığı Tâhâ Sûresi 77-78. âyetlere “İyi dinleyin! Sonra Musa’ya şöyle vahyettik: ‘Kullarımla geceleyin yürü, onlara denizde kuru bir yol aç, yakalanırsınız diye korkup kaygılanma.’ Firavun askerleriyle onları takip etti. Derken denizden üzerlerine kapanan kapandı.” şeklinde mana verilen Eliaçık mealinde, yukarıda zikredilen Esed’in açıklamaları neredeyse aynı lafızlarla yer almaktadır. Bu açıklamalara ilave olarak ise şu değerlendirmeler yapılmaktadır:

“...Olayın böylesi bir anda yaşandığı anlaşılıyor... Şu halde olayda Allah’ın ayeti (mucizesi) Musa’nın asası ile denizi yarıp karşıya geçmesi değil, med-cezir olayı ile yarılp açılmış olan denizin ortasında görünen kuru yoldan, Musa’nın asası ile orayı işaret ederek karşıya geçmeleridir. Yani Musa ve taraftarları zaman zaman meydana gelen ve bilinen bir tabiat olayının (med-cezir) yardımıyla kurtulmuştur. Diğerleri de aynı olayda boğulmuşlardır...”<sup>53</sup>

Kur’ân’ın üslubundan hareketle olağanüstü bir olay olduğu anlaşılan denizin yarılması mucizesi, zikredilen mealde, hiçbir tarihî ve bilimsel veriye dayanmadan, med-cezir olayıyla ilişkilendirilerek adeta sıradan bir olay gibi anlatılmak suretiyle tahrif edilmektedir. Konuyla ilgili benzer bir yoruma göre ise olay, Mısır’ın kuzeydoğusunda bulunan sığ bir gölde ya da Kızıldeniz’in kuzey tarafında o dönemde bulunun bir su yolu üzerinde yer alan saz bataklığında meydana gelmiştir.<sup>54</sup>

Kıssada anlatılan denizin yarılması, Firavun ve ordusunun denizde boğulması olayını Nil Nehri üzerine yapılan yüksek barajların yıkılması şeklinde değerlendiren Hakkı Yılmaz, Şuarâ Sûresi 63. âyete “Sonra Mûsâ’ya: ‘Vur birikimini o bol suya/nehire!’ diye vahyettik. Sonra o bol su/nehir yarıldı/barajlar yapıldı da, her bir parça baraj, ulular ulusu bir dağ gibi oluverdi.” şeklinde mana vermektedir.<sup>55</sup>

Hz. Musa ile ilgili benzer yaklaşımın onun mucizeleri konusunda da sergilendiği görülmektedir. Bu bağlamda Kur’ân’da aktarılan, Hz. Musa’nın sihirbazlarla olan mücadelesinde yaptıklarının mucize değil bir sihir

<sup>52</sup> Muhammed Esed, *Kur’an Mesajı-Meal-Tefsir*, çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1997), 747-748.

<sup>53</sup> Eliaçık, *Yaşayan Kur’an*, 304.

<sup>54</sup> İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an*, 631-632.

<sup>55</sup> Hakkı Yılmaz, *Nüzul Sırasına Göre Necm Necm Kur’ân’ın Türkçe Meâli* (İstanbul: İşaret Yayınları, 2015), 149.

olduğu, onun sihir ilmini öğrendiği, iki denizin birleştiği yerdeki bilge kişinin yanına muhtemelen bunu derinlemesine öğrenmek için gittiği, Kur'an'da Hz. Musa'ya verildiği söylenen mucizeleri bizzat kendisinin öğrenip gerçekleştirdiği gibi iddialar dile getirilmektedir.<sup>56</sup> Örnek olarak şu açıklama verilebilir:

“...Bu açıdan bakıldığında Hz. Musa, insanların hiç bilmediği bir mucize getirmiş değildir. Bilakis insanların bildiği, sihirbazların her yerde yapıp durduğu bir ilmi öğrenmiş ve onları kendi silahları ile vurmuştur. Böylece Firavun imparatorluğunun dini-ideolojik dayanağını sarsmak istemiştir...”<sup>57</sup>

Bu yorumda yer aldığı üzere, Hz. Musa'nın sihirbazlarla olan bu mücadelesinde yer verilen mucizevî olayların sıradan bir sihir olarak kabul edilmesi halinde, ülkenin en iyi sihirbazlarının, gördükleri karşısında Hz. Musa'nın peygamberliğini kabul ederek secdeye kapanmalarını<sup>58</sup> izah etmek mümkün olmayacaktır.<sup>59</sup>

Hz. Musa'nın Yüce Allah ile diyalogunun anlatıldığı Kasas Sûresi 30-35. âyetler<sup>60</sup> bağlamında ise şu açıklamalar yapılmaktadır:

“Dikkat edilirse burada Hz. Musa'nın ıssız bir dağ başında kendi kendine yaptıkları anlatılıyor. Dışarıdan bakıldığında ortada kendisinden başka kimse yoktur. Asayı atıyor, yılan gibi kıvrıldığını görüyor. Sonra tekrar alınca eski haline geliyor. Elini koynuna sokuyor, çıkarınca bembeyaz gö-

<sup>56</sup> Eliaçık, *Yaşayan Kur'an*, 296-303.

<sup>57</sup> Eliaçık, *Yaşayan Kur'an*, 548.

<sup>58</sup> el-A'râf 7/120; Tâhâ 20/70; eş-Şuarâ 26/46.

<sup>59</sup> Cahit Karaalp, “Son Dönem Meallerinde Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması Çabaları: Tahlil ve Tenkit”, *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2019), 64.

<sup>60</sup> İlgili âyetlerin meali şu şekildedir:

30: “*Oraya gelince, o mübarek yerdeki vadinin sağ tarafından, (oradaki) ağaç yönünden kendisine şöyle seslendi: “Ey Mûsâ! Muhakkak ki ben yalnızca ben âlemlerin rabbi olan Allahım.”*

31: “*Asanı yere bırak!*” *Musa asayı yılan gibi kıvrılır görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. “Ey Musa! Beri gel, korkma, çünkü sen güvendesin.”*

32: “*Şimdi elini koynuna sok; bir hastalık yüzünden olmaksızın bembeyaz çıkacaktır. Korkudan açılıp savrulan kollarını normal konuma getir (sakin ol). İşte bu ikisi Firavun ve adamlarına karşı göstereceğin, rabbın tarafından iki kesin delildir. Onlar, yoldan çıkan bir kavim olmuşlardır.”*

33: “*Musa dedi ki: “Rabbim! Ben onlardan birini öldürmüştüm, beni öldürmelerinden korkuyorum!”*

34: “*Kardeşim Harun benden daha açık ve düzgün konuşur. Onu da beni onaylayan bir yardımcı olarak yanımda gönder. Zira beni yalancılıkla itham etmelerinden endişe ediyorum.”*

35: “*Allah buyurdu: “Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size öyle bir güç vereceğiz ki, bu sayede size erişemeyecekler, mucizelerimizle siz ve size tâbi olanlar üstün geleceksiniz.”*

rünüyor. Sonra tekrar atıyor, tekrar alıyor, tekrar elini sokuyor, tekrar çıkarıyor... Böyle böyle bu işin nasıl yapıldığına dair kendi kendine temrin (alıştırma) yapıyor. İşte bu durum yıllar sonra gelen ayetlerde bize Allah tarafından Musa ile arasında geçen bir diyalog şeklinde anlatılıyor.”<sup>61</sup>

Mucizelerin, bizzat Hz. Musa’ya Allah tarafından öğretilip verildiği açıkça ifade edilmesine rağmen<sup>62</sup> yukarıda yer verilen açıklamalarda Hz. Musa’nın mucizevî olarak yaptıklarını kendi kendine veya başkalarından öğrendiği iddia edilmek suretiyle bu mucizeler, basit ve sıradan bir olay olarak değerlendirilmekte ve Hz. Musa bir sihirbaz olarak sunulmaktadır. Oysaki ilgili âyetlerde Yüce Allah tarafından Hz. Musa’ya “*Asanı yere bırak!*”, “*Elini koynuna sok*” şeklinde ilâhî bildirimde bulunulduğu açıkça ifade edilmektedir. Dolayısıyla, bunlar Hz. Musa’nın kendi kendine yaptığı alıştırmalar sonucu öğrendiği şeyler değil, Allah (c.c.) tarafından ona verilen mucizelerdir. Ayrıca, 32. âyette yer alan “*İşte bu ikisi Firavun ve adamlarına karşı göstereceğin, rabbın tarafından iki kesin delildir.*” şeklindeki ilâhî beyan da bunların Hz. Musa’ya verilen mucizeler olduğunun göstergesidir. Bu durumda, Hz. Musa’nın mucizeleriyle ilgili yukarıda yer verilen değerlendirmelerin Kur’ân’ın beyanlarıyla örtüşmediği açıktır. Ayrıca, bu bakış açısının Allah-peygamber ilişkisi ve mucize konularına sağlıklı bir yaklaşıma engel olacağı da muhakkaktır.

### 2.3. Hz. Yûnus’u Balığın Yutması

Kur’ân-ı Kerîm’de kıssasına yer verilen peygamberlerden birisi de Hz. Yûnus’tur. Kıssanın dikkat çeken yönü ise bir gemi yolculuğunda çekilen kura sonucu denize atılan Hz. Yûnus’u balığın yutması ve onun Yüce Allah’ın lütfuyla balığın karnından kurtulmasıdır.<sup>63</sup>

Kıssanın ilgili bölümlerinin yer aldığı Sâffât Sûresi 141-142. âyetlere (فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ . فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ) Eliaçık mealinde “*Aralarında çekişmişler ve kaybedenlerden olmuştu. Derken kendisini balık yutmuştu, çünkü kınananlardan biriydi.*” şeklinde mana verilmektedir. Âyetlere ilişkin yapılan açıklamalarda ise fırtına nedeniyle denizin dalgalı olmasını Tanrı’nın öfkeleniği şeklinde yorumlayan gemideki kişilerin yorgun bir şekilde gemiye binen Hz. Yûnus ile çekişmeye başladıkları, Hz. Yûnus’un bu tür inançların batıl olduğunu söylemesi üzerine Tanrı’nın öfkesini çekecek laflar ettiği gerekçesiyle onu sıkıştırdıkları ve neticede Hz. Yûnus’un bu çekişmeyi kaybettiği şeklinde izahlara yer verilmektedir.<sup>64</sup>

Hz. Yûnus’u balığın yutması ise Eliaçık mealinde şöyle açıklanmaktadır:

<sup>61</sup> Eliaçık, *Yaşayan Kur’an*, 359-360.

<sup>62</sup> Bk. el-İsrâ 17/101.

<sup>63</sup> Konuyla ilgili âyetler için bk. el-Enbiyâ 21/87-88; es-Sâffât 37/139-148.

<sup>64</sup> Eliaçık, *Yaşayan Kur’an*, 388.



“Yani: Su Tanrısı Enki’yi balık ile sembolize edip, onu kendisine devlet ve imparatorluk arması olarak kabul eden Asur devleti onu zindana kapattı. Çünkü gemidekiler polis çağırıp devletin adamlarına teslim ettiler. Böylece Yunus, balığın (devletin) eline düştü, onun tarafından yutuldu, zindana kapatıldı. Çünkü kınananlardan, suç işlediği sanılanlardan, tanrıların gazabını çekenlerden birisi olarak görülüyordu... Yani burada balık tarafından yutulmak, devletin eline düşmek, cezaevine kapatılmak, zindana tıklamak demektir.”<sup>65</sup>

Konuyla ilgili dikkat çeken bir yaklaşım da Hakkı Yılmaz mealinde görülmektedir. Konu hakkında herhangi bir açıklama yer almayan mealde ilgili âyetlere şu şekilde mana verilmektedir: “*Elbette Yûnus da gönderilen elçilerdendir. Hani o, dolu bir gemiye doğru kaçak bir köle gibi kaçmıştı. Sonra o, ok ile kura çekmişti, sonra da kanıtı iptal edilenlerden/tezi çürütülenlerden oldu. Sonra o’nu ‘açgözlülük-bunalım’ yutmuştu. O ise pişman olmuştu. Sonra eğer, şüphesiz o, Allah’ı noksan sıfatlardan arındıranlardan olmasaydı, kesinlikle diriltilecekleri güne kadar bunalımın içinde kalacaktı. Sonra Biz, o fikir sancısı çekerken o’nu sahile attık, o’nu bunalımdan kurtardık.*”<sup>66</sup>

Öncekilerde olduğu üzere bu meal ve açıklamalarda da Hz. Yûnus’u balığın yutması hadisesi, hem olayın gerçekliğini hem de mucizevî yönünü yok sayacak şekilde, hiçbir delile dayanmayan keyfi te’villerle tahrife varan bir yaklaşımla açıklanmaktadır.

#### 2.4. Hz. Süleyman Kıssasında Geçen Cin, Kuş, Karınca Gibi Varlıkların O Dönemdeki Toplumların Sembolleri Olduğu İddiası

Neml Sûresinde yer verilen Hz. Süleyman kıssasında kendisine kuşdili öğretildiği, onun cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan ordusu bulunduğu haber verilmektedir.<sup>67</sup> Sûrenin 16-17. âyetlerine Hakkı Yılmaz mealinde verilen mana konumuz açısından dikkat çekici bir örnektir: “... *Ve Süleymân: ‘Ey insanlar! Bize kuşların mantığı (seslerinden, davranışlarından anlam çıkarma) öğretildi ve bize her şeyden verildi’ dedi... Ve yerli ve yabancılardan ve kuşlardan oluşturulmuş orduları Süleymân için bir araya getirildi...*”<sup>68</sup>

Konuyla ilgili açıklamalar ise kıssalara rasyonalist yaklaşımın nihayetinde varacağı noktayı göstermesi adına önemlidir:

“Âyetten anlaşıldığına göre Süleymân’ın (a.s.) ordusu ‘ins, cin ve kuş-

<sup>65</sup> Eliaçık, *Yaşayan Kur’an*, 388.

<sup>66</sup> Yılmaz, *Nüzul Sırasına Göre Necm Necm Kur’ân’ın Türkçe Meâli*, 250.

<sup>67</sup> en-Neml 27/16-17.

<sup>68</sup> Yılmaz, *Nüzul Sırasına Göre Necm Necm Kur’ân’ın Türkçe Meâli*, 158.



lar'dan oluşmuştur: A) İns grubu, Süleymân'ın milletinden olan ve ordunun savaşçı grubunu meydana getiren askerlerdir. B) 'Angaryacılar' da denilen Cin grubu, yabancılardan oluşmuş olup, ordunun levazım ve donatım işlerini gören, lojistik destek sağlayan askerlerdir... C) Kuşlar grubu ise, iletişim ve yol güzergâhında askerin su ihtiyacını temin için kullanılan kuşlardan ve onların bacaklarından müteşekkildir. Süleymân'ın kuşlardan oluşan ordusu işte budur. Yoksa Süleymân dağdaki kuşları toplayıp onları asker olarak kullanmamıştır.<sup>69</sup>

Eliaçık mealinde ise konuyla ilgili şu açıklamalar yer almaktadır:

“Bu ayetler, Mezopotamya-Akdeniz havzası eski din ve mitolojilerini bünyesinde barındıran Kitab-ı Mukaddes geleneğinin etkisinde kalarak okununca, kuşlarla, balıklarla, karıncalarla, cinlerle konuşan, olağanüstü güçlere sahip sihirbaz-peygamber karışımı bir Süleyman portresi ortaya çıkmaktadır... Süleyman'ın ihtişamı, yani karıncalar ve kuşlardan cinlere kadar her şeyi yönetmesi, esasen dönemin birbirine yabancı ve düşman devletleri arasında oynadığı barışçı rolü ifade etmektedir. Yani 'kuş, karınca, atmaca, balık, kartal, cin' vs. ile dönemin bölgesel kabile, aşiret, devlet ve imparatorluklarının arma ve sembolleri kastedilmektedir. Bu anlamda yelkenli gemi ve rüzgârlar, tersaneleriyle ünlü denizci Fenikelileri; cinler ve büyü, sihir ve yıldız fallarıyla ünlü Babillileri; karıncalar çalışkanlıkları, yaptıkları baraj, bent ve suyuolları ile ünlü Sebelileri; kuşlar Hitit'i (sembölü kartal) ve boğa/inek; Mısır'ı; balık Asurluları temsil ediyordu. Şu halde bu bakış açısına göre Süleyman'a 'kuş dili' (mantıkut-tayr) öğretilmesi bu sembollerin temsil ettiği devlet ve imparatorlukları adaletle yönetme, birliği sağlama, çatışmayı önleme, onların esas amaçlarını derinlemesine anlamaya yönelik diplomatik dil ve başarılı siyasi ilişkilerle, bütün bölgeyi yani Mezopotamya-Akdeniz havzasını bir 'Daru's-Selam' (Adalet ve barış yurdu) haline getirmeyi ifade etmektedir...<sup>70</sup>

Âyette yer alan (مَنْطِقَ الطَّيْرِ / kuş dili) ifadesini “kuşların mantığı” şeklinde çeviren İslamoğlu da, Hz. Süleyman'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan ordusu hakkında benzer değerlendirmelerde bulunmaktadır.<sup>71</sup>

Hız. Süleyman'ın ordusunda yer alan cinlerle ilgili bir diğer yorum ise bu cinlerin “Hz. Süleyman'ın emrine aldığı isyancı kabileler” olduğu şeklindedir.<sup>72</sup> Böylece, Kur'ân-ı Kerim'de peygamber kıssalarının gerçekliği

<sup>69</sup> Yılmaz, *Nüzul Sırasına Göre Necm Necm Kur'an'ın Türkçe Meâli*, 655-656.

<sup>70</sup> Eliaçık, *Yaşayan Kur'an*, 344-345.

<sup>71</sup> İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur'an*, 209-210.

<sup>72</sup> Abdülkadir Şener vd., *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli* (İzmir: Tıbyan Yayıncılık, 2011), 428. (Bu görüş Mevlana Muhammed Ali'den nakledilmektedir.)

vurgulandığı halde, kıssada anlatılan mucizevî olaylarda yer alan unsurlar birtakım olay ve sembollerle izah edilmekte, Hz. Süleyman'ın cinler ve kuşlar gibi varlıklarla olan iletişimi tarihsel süreçte yaşayan topluluklarla kurulan ilişkilere indirgenerek bir anlamda kıssanın gerçekliği inkâr edilmektedir.

Konuyla ilgili benzer bir yaklaşım da kıssada yer alan Hüdüh'ün<sup>73</sup> mahiyetine ilişkindir. Muteber tefsir kaynaklarında<sup>74</sup> bir kuş olarak aktarılan Hüdüh hakkındaki şu açıklamalar aynı yaklaşımın bir sonucudur:

“Demek ki Süleyman Peygamber ordu içinde sembolleri kuş, kartal, atmaca veya horoz vs. olan kuvvetle muhtemel Hitit ve Mısır'dan katılan bölükleri denetlediği bir sırada kendine ‘Hüdüh’ lâkabı takan önemli bir subayın ortalıkta görünmediğini fark etti. Onun ordudan kaçmış, düşmanla iş birliği yapmış, onların hesabına çalışmış olabileceğini vs. sanarak cezalandıracağını söyledi. Fakat daha sonra durumun böyle olmadığı ortaya çıktı. Eski dünya kültüründe böyle kuşları, kimi hayvanları vs. sembol olarak benimseyen ordularda kendine ‘atmaca, çakal, oturan boğa, hüdüh, kaplan’ vs. diyen insanlar daima olmuştur. Hatta bugün bile bu isim ve semboller kullanılmaktadır; arı, ceylân, balina, çekirge, kangal, leopar, atena, bozkurt, panter veya Anadolu kaplanları, Japon samurayları vb.”<sup>75</sup>

Hz. Süleyman kıssasında yer alan Hüdüh'ün âyetteki (الطُّيْر/kuş) anlamından koparılarak bu lakabı taşıyan bir subay olarak sunulması delile dayanmayan, keyfi bir yorum olarak durmaktadır.

## 2.5. Ashâb-ı Kehf Kıssası

Meallerde kıssalara rasyonalist yaklaşımla ilgili bir diğer örnek Kehf Sûresinde anlatılan Ashâb-ı Kehf kıssasıyla ilgili açıklamalarda karşımıza çıkmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de, yaşadıkları toplumda dinî inançlarını istedikleri şekilde yaşama imkânı olmayan bir grup gencin sığındıkları mağarada Yüce Allah'ın lütfuyla uzun yıllar uyuduktan sonra uyandırıldıkları haber verilmektedir.<sup>76</sup> Bu mucizevî olayla ilgili olarak, kıssada yer verilen kişilerin uzun süre dış dünyadan el etek çekerek, insanlardan uzak bir hayat yaşadıkları, sonra tekrar dış dünyaya dönerek bir uyanış hareketi baş-

<sup>73</sup> en-Neml 27/20.

<sup>74</sup> Örnek olarak bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir (b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000), 19/440-444; Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmidi't-tenzîl* (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407), 3/358-359; Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 4/157.

<sup>75</sup> Eliaçık, *Yaşayan Kur'an*, 345-346. Âyette zikri geçen Hüdüh ile kuşun değil o kuşun bakıcısının kastedildiği ve yukarıda zikredilenlerle benzer açıklamaların yapıldığı bir diğer örnek için bk. Yılmaz, *Nüzul Sırasına Göre Necm Necm Kur'ân'ın Türkçe Meâli*, 656.

<sup>76</sup> Bk. el-Kehf 18/9-26.

lattıkları şeklindeki yorumlar<sup>77</sup> ve kıssanın mucizevî yönünü yok sayan şu ifadeler dikkat çekicidir:

“...Öyle anlaşılıyor ki Ashab-ı Kehf kötülükle dolmuş dünyayı, işgal edilen memleket topraklarını terk ederek dağlara, mağaralara çekilen direnişçi grupların sembol ismidir. Buradan sonraki çağların insanlarına esaslı mesajlar verilmektedir. ‘Üç yüz yıl uyuyup dirilme’ kıssanın esas mesajını örten bir halk söylencesi olmak durumundadır...”<sup>78</sup>

Böylece, kıssanın tarihî gerçekliğini inkâr edecek şekilde rasyonalist bir yaklaşım sergilenmekte, Kur’ân’da “*Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz.*”<sup>79</sup> mealindeki âyette vurgulandığı üzere, gerçekliği hakkında şüphe bulunmayan bu kıssa bir halk söylencesi olarak nitelenmektedir. Ayrıca, yine Kur’ân’da Ashâb-ı Kehf hakkında yer alan “*Eğer o insanları görseydin dönüp kaçırdın ve gördüklerin yüzünden içini korku kaplardı.*”<sup>80</sup> şeklindeki vurgu da olayın gerçekliğini açıkça ortaya koymaktadır.<sup>81</sup> “Üç yüz yıl uyuyup dirilme kıssanın esas mesajını örten bir halk söylencesi olmak durumundadır” şeklindeki keyfi bir değerlendirme, Kur’ân’ın açıkça vurguladığı bu gerçeği yok saymaktır. Ayrıca, Kur’ân’ın anlattığı olayların gerçekliği konusunda okurun zihninde soru işaretlerine yol açacağı da unutulmamalıdır.

## 2.6. Hz. İsa’nın Beşikte İken Konuşması

Kendisine verilen diğer mucizeler yanında özellikle babasız olarak dünyaya gelmesi ve beşikte iken konuşması Hz. İsa’nın Kur’ân’da yer verilen<sup>82</sup> mucizevî özelliklerindedir.

Konuyla ilgili olan (فَأَنشَأَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا)<sup>83</sup> “*Bunun üzerine Meryem çocuğu işaret etti. ‘Beşikteki bir çocukla nasıl konuşuruz?’ dediler...*” mealindeki âyet hakkında Eliaçık mealinde yapılan şu açıklamalar konumuz açısından önemlidir:

“Öyle anlaşılıyor ki Meryem çocuğa ‘konuşması için’ işaret etmedi. Bilakis ‘ne konuşsam anlamayacaksınız. Bu nedenle susuyorum, ne yapayım işte böyle!’ manasına gelecek bir işarette bulundu. Kucağında çocuğu ile omuzlarını silkeleyip ‘ne söyleseniz boş, durum bu’ manasında boyuna ‘susan’ bir genç kadın düşünün... Çünkü kendisine bu durumu açıklama yapmanın bir fayda vermeyeceği, sadece susması ve Allah’a güvenmesi istenmişti. O da bunu yaptı. Kadınsı bir tevekkülle

<sup>77</sup> Eliaçık, *Yaşayan Kur’an*, 540-542.

<sup>78</sup> Eliaçık, *Yaşayan Kur’an*, 544.

<sup>79</sup> el-Kehf 18/13.

<sup>80</sup> el-Kehf 18/18.

<sup>81</sup> Değerlendirmeler için bk. Şimşek, *Günümüz Tefsir Problemleri*, 372.

<sup>82</sup> Bk. Âl-i İmrân 3/45-47; el-Mâide 5/110; Meryem 19/16-34.

<sup>83</sup> Meryem 19/29.

‘durum bu, yapılacak bir şey yok’ manasında sustu... Sonra bağırıp çağrışmalar olduysa da bir müddet sonra kesildi. Derken aylar ayları, yıllar yılları kovaladı ve İsa büyüüp 30 yaşlarına geldi. Bu dönemde Meryem’in ilk zamanlar etrafında fırtınalar koparılmasına rağmen kimi zaman susarak, kimi zaman Türkçe’deki tabirle her annenin oğluna söylediği ‘benim oğlum büyüyünce büyük adam (seriyya, serlevha) olacak’ şeklindeki telkinlerle İsa’yı büyüttüğü anlaşılıyor...<sup>84</sup>

Devamında gelen “*İsa şöyle dedi: ‘Ben Allah’ın kuluym. O bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı.’*” mealindeki 30. âyete ilişkin şu değerlendirmeler de aynı yaklaşımın devamıdır:

“Bu bölümdeki konuşmanın, yukarıdaki bölümden çok sonraları olduğuna dair kuvvetli emarelere sahibiz. Ancak klasik müfessirlerin çoğu bu bölümü önceki bölümün hemen devamı olarak anlamışlar ve İsa’nın bu sözleri beşikte söylediğine hükmetmişlerdir. Fakat arada en azından bulûğ çağına kadar bir zamanın geçtiğini söyleyenlerin de (Ebu’l-Kasım el-Belhi) desteğiyle yukarıdaki ayetlerde İsa’nın yaşam öyküsünün ‘safha safha’ ele alındığını söylememiz mümkün görünmektedir...<sup>85</sup>

Konuyla ilgili benzer bir yaklaşım İslamoğlu mealinde de sergilenmektedir. Meryem Sûresi 29. âyete “*Bunun üzerine (Meryem) çocuğa işaret etti. Onlar; ‘Biz, daha dünkü bir beşik bebesiyle nasıl muhatap oluruz!?’* dediler” şeklinde mana veren İslamoğlu âyetin dipnotunda bu olayın geçtiği esnada Hz. İsa’nın genç bir insan olduğunu belirterek devamında gelen “*İsa şöyle dedi: ‘Ben Allah’ın kuluym. O bana kitap verdi ve beni peygamber yaptı.’*” mealindeki 30. âyete ilişkin şu açıklamalara yer vermektedir:

“Önceki ayetle bu ayet arasında zamansal bir farklılık olsa gerektir. Kur’an’ın bu veciz (eliptik ve eksilteli) üslubunun örneklerini birçok yerde görmek mümkündür. Bu iki pasaj arasında İsa büyümüş, vahiy almış ve tebliğe memur kılınmış olmalıdır. Ayetin gösterdiği budur.<sup>86</sup>

Görüldüğü üzere âyetlerde açıkça ifade edilen Hz. İsa’nın beşikte iken konuşması mucizesi rasyonalist bir yaklaşımla tahrif edilmiştir.<sup>87</sup>

## 2.7. Hz. İsa’nın Diğer Hissî Mucizeleri

Kur’ân-ı Kerîm’de yer alan olağanüstü birtakım olayları rasyonel yaklaşımla izah etme çabasının bir diğer örneği Hz. İsa’nın mucizeleriyle ilgi-

<sup>84</sup> Eliaçık, *Yaşayan Kur’an*, 285.

<sup>85</sup> Eliaçık, *Yaşayan Kur’an*, 286.

<sup>86</sup> İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an*, 147. Hz. İsa’nın beşikte iken konuştuğunu ifade eden Âl-i İmrân Sûresi 46. âyetle ilgili benzer bir değerlendirme için ayrıca bk. İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kur’an*, 725.

<sup>87</sup> Benzer değerlendirmeler için ayrıca bk. Yılmaz, *Nüzul Sırasına Göre Necm Necm Kur’ân’ın Türkçe Meâli*, 649.

li izahlarda görülmektedir. Hz. İsa'nın Âl-i İmrân Sûresi 49. âyette anlatılan mucizeleri hakkında yapılan şu değerlendirmeler bu bağlamda örnek olarak zikredilebilir:

“...Size çamurdan kuş biçiminde bir yaratık yapıp içine üfleceğim; Allah'ın izniyle hemen bir kuş olacak...” “Yani: Allah'ın izniyle ben, Allah'ın sesi ve soluğuyum, hayatı sil baştan yeniden kuracağım. Makûs talihinizi yenerek mahkûm ve mecbur olduğunuzu sandığınız kaderinizi değiştireceğim...”

“...Allah'ın izniyle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştirip ölüleri dirilteceğim...” “Yani: Allah'ın izniyle gözlerinizi açacağım, kulaklarınızın pasını sileceğim, üzerinizdeki ölü toprağını kaldıracam.”

“...Size evlerinizde yediklerinizi ve biriktirdiklerinizi haber vereceğim...” “Yani: Örtbas ettiğiniz gerçekleri bir bir yüzünüze vuracağım. Artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak. Bütün gerçekler ortaya çıkacak. Hiçbir şeyi gizleyemeyeceksiniz.”<sup>88</sup>

Âl-i İmrân Sûresi 49. âyette zikredilen Hz. İsa'nın çamurdan kuşa can vermesi, ölüyü diriltmesi, hastaları iyileştirmesi mucizelerini onun bir doktordan öğrendiği tıp bilgileri ile insanlara fayda sağlaması<sup>89</sup> şeklinde değerlendiren Gazi Özdemir'in yaklaşımı da bu konuda bir diğer örnektir.

Hz. İsa'nın mucizeleri hakkında benzer bir yaklaşım Esed'in mealinde de görülmektedir. Esed, âyetin ilgili kısımlarına şu şekilde mana vermektedir: “Sizin için çamurdan, adeta kaderinizin suretini yapacağım ve sonra ona üfleceğim ki Allah'ın izniyle (sizin) kaderiniz olsun; körleri ve cüzmamları iyileştireceğim ve Allah'ın izniyle ölüleri yeniden hayata döndürecekim: neleri yiyebileceğinizi ve evlerinizde neleri saklayabileceğinizi size bildireceğim.”<sup>90</sup>

Konuya ilişkin yaptığı izahlarda ise Esed, âyette yer alan ve kuş manasına gelen “الطَيْر/taır” kelimesinin İslâm öncesi dönemde ve Kur'an'daki kullanımlarında çoğunlukla kader veya talih anlamlarında kullanıldığı, Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesinden maksadın ruhen ölmüş olan topluma hayat vermesi olabileceği, dünyada hangi güzel davranışlardan yararlanılabileceği ve âhiret için hangi davranışların bir hazine olarak saklanması gerektiği gibi hususlara yer vermektedir.<sup>91</sup>

<sup>88</sup> Bk. Eliaçık, *Yaşayan Kur'an*, 842.

<sup>89</sup> Özdemir, *Allah'ın Tek Dini İslam'a Son Davet Kur'an*, 495. Konunun koruyucu hekimlik ve tıbbi açıklamalar doğrultusunda izah edilmesiyle ilgili ayrıca bk. Yılmaz, *Nüzul Sırasına Göre Necm Kur'an'ın Türkçe Meâli*, 688.

<sup>90</sup> Esed, *Kur'an Mesajı*, 98.

<sup>91</sup> Esed, *Kur'an Mesajı*, 99. Ayrıca bk. Şener vd., *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*, 55.

Bu açıklamalarda görüldüğü üzere Esed, Kur'ân'da yer alan bazı mucizevî olayları nesnel gerçekliklerle örtüştürmek adına rasyonel yoruma tabi tutmaktadır. Kur'ân'ı çağın anlayışına sunmak gibi bir amaçla da yapılmış olsa bu gaye uğruna âyetleri bağlamından koparmak ve lafızdan bağımsız bir şekilde yorumlamak bariz bir hatadır.<sup>92</sup>

Kur'ân'da yer alan kıssalara ve birtakım mucizevî olaylara rasyonalist bakış açısıyla ilgili örnekler elbette ki bunlarla sınırlı değildir. Çalışmada yer verilen örnekler yanında Hz. Âdem ve Hz. Havva kıssasıyla ilgili ayrıntılar,<sup>93</sup> Fîl Süresinde anlatılan kuşların taş atması olayı,<sup>94</sup> Lût kavminin gökten yağın taşlarla helak edilmesi olayı<sup>95</sup> gibi pek çok konu da aynı şekilde rasyonalize edilerek izah edilmeye çalışılmaktadır. Bütün bu örneklerle yer vermek çalışmanın kapsamını aşacağı için yukarıdaki örneklerle yetinilmiştir.

### SONUÇ

Çalışma boyunca yapılan değerlendirmeler ve verilen örneklerden ortaya çıkan şudur ki, 19. yüzyıldan itibaren İslâm dünyasını etkilemeye başlayan rasyonalist yaklaşım 2000'li yıllarda ülkemizde neşredilen Kur'ân meallerinde de kendini göstermiştir. Özellikle son yıllarda ülkemizde yayınlanan meallerin sayısal anlamda kazandığı ivmeye paralel olarak mealler de çeşitlenmiş, bilhassa açıklamalı meallerde farklı yaklaşım tarzları ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlardan biri de Kur'ân'da yer alan kıssaların, özellikle de kıssalarda yer verilen birtakım olağanüstü olayların rasyonalize edilerek açıklanmaya çalışılmasıdır.

Bu bağlamda, tarihî gerçekliğe aykırılıkları şöyle dursun, tam aksine gerçeğin birer ifadesi olan bu kıssalarda yer verilen bazı olağanüstü olaylardan veya şahıslardan bahseden âyetlerin modern tarih söylemleriyle bağdaşmadığı gerekçesiyle uydurma olgular şeklinde nitelendirilmesi ilmî bir yaklaşım olmadığı gibi önyargılı ve ideolojik bir bakış açısının sonucudur.<sup>96</sup> Kıssaların tarihte gerçekleşmiş olaylar olduğu gerçeğini inkâr etmek nasıl ki çalışma boyunca yer verilen izahlar açısından ilmî ve kabul edilebilir değilse, kıssaların gerçekliğini açıkça inkâr etmemekle birlikte muhtevalarında yer verilen olayların rasyonalist bir bakış açısıyla tevil edilerek

<sup>92</sup> Değerlendirmeler için bk. Çalışkan, *M. Esed'in Kur'an Mesajı'nın Tahlil ve Tenkidi*, 191.

<sup>93</sup> el-Bakara 2/35-36; el-A'râf 7/19. Örnekler için bk. Eliaçık, *Yaşayan Kur'an*, 617, 619.

<sup>94</sup> el-Fil 105/4. Örnekler için bk. Eliaçık, *Yaşayan Kur'an*, 128.

<sup>95</sup> el-A'râf 7/84. Bu taşların yanardağ patlaması sonucu yağın taşlar veya meteor yağmurunu olması hakkında bk. Şener vd., *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâlî*, 160.

<sup>96</sup> Kılıç, "Tarih Felsefesi Açısından Kıssalar", 90.

sunulması da bu olayların hakikatini bir başka açıdan yok saymaktır. Bu da aynı şekilde ilmî olmayan subjektif bir yaklaşım tarzıdır. Çalışmada zikredilen birtakım meallerde görüldüğü üzere, meal okuru açısından düşünüldüğünde, kıssalarda yer verilen olayları ve olağanüstü hadiseleri sıradan olaylar şeklinde sunan bu bakış açısı, bu tür olayların ilâhî boyutunun bir anlamda yok sayılmasına, peygamberlere ve onlara iman edenlere yönelik ilâhî yardımın okurun zihninde yok olmasına, kıssalarla amaçlanan ibret alma hedefinin kaybolmasına yol açacaktır.

Zira, Nûh tufanında inananların Allah'ın yardımıyla mucizevî bir şekilde kurtarılması olayı bağlamında *“Bunu sizin için ibretli bir ders olsun ve kulaklardan hiç çıkmasın diye yaptık.”*<sup>97</sup> *“Nuh kavmini de sulara gömdük ve böylece onları insanlık için bir ibret yaptık”*<sup>98</sup> mealindeki beyanlar bütün bu olayların asıl hedefinin insanlara delil olması, öğüt ve ibret alınması olduğunun ifadesidir. Bu hedefin gerçekleşmesi için ise kıssalarda anlatılan bu olağanüstü olayların hakikatinin kabul edilmesi gereklidir. Aksi halde, bunlar günlük sıradan olaylar şeklinde kabul edildiğinde hem hakikatleri inkâr edilmiş olacak hem de delil ve ibret kaynağı olma özelliğini kaybedecektir. Ayrıca, tarihte yaşanmış gerçek bir olay, delil ve ibret olma açısından hayali bir olay ve canlandırmadan elbette ki daha etkili olacaktır.<sup>99</sup>

Çalışma boyunca yer verilen örneklerde görüldüğü üzere, Kur'ân'daki kıssaları ve bu kıssalarda anlatılan birtakım olayları âyetlerde yer aldığı şekliyle kabul etmek yerine rasyonalist bir yaklaşımla izah etmeye çalışmak, aynı olayla ilgili birbirinden farklı izahların yapılması sonucunu da doğurmaktadır. Bu durumda, aynı konu hakkında farklı farklı mealler ve açıklamalar ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise hem Kur'ân'da aktarılan bu olayların gerçekliği hem de bu yorumların güvenilirliği açısından soru işaretlerine yol açacaktır. Kıssaların Kur'ân'da yer aldığından tamamen farklı bir şekilde aktarılması meal okuyucusunun Kur'ân'a bakış açısını da olumsuz etkileyecektir.

Gönderdiği peygamberler ve vahiylerle insanlara yol gösteren Yüce Allah Hz. Adem'den itibaren peygamberlerini ve onlara inananları desteklemiştir. Kur'ân'da yer alan kıssalarda da vurgulandığı üzere peygamberlere verilen mucizeler onları desteklemede ve inananlara yardım etmede önemli bir yere sahiptir. Meallerde, Yüce Allah'ın kudretini, peygamberlerin hak olduğunu ve Allah'ın yardımının inananlarla birlikte olduğunu gösteren mucizelerin rasyonalist bakış açısıyla tevil edilerek sıradan olaylar olarak sunulması ise Allah-âlem ilişkisinin sağlıklı bir şekilde kurulmasına imkân

<sup>97</sup> el-Hâkka 69/12.

<sup>98</sup> el-Furkân 25/37. Ayrıca bk. el-Bakara 2/259.

<sup>99</sup> Şimşek, *Güntümüz Tefsir Problemleri*, 373.

vermeyeceği gibi doğru bir Allah ve peygamber tasavvuruna da engel olacaktır.

## KAYNAKÇA

Abay, Muhammet. “Türkçedeki Kur’an Meâllerinin Tarihi ve Kronolojik Bibliyografyası”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 10/19-20 (2012). 231-301.

Aydar, Hidayet. *Kur’an-ı Kerim’in Tercümesi Meselesi*. İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları, 2014.

Aydın, Mehmet S. “İkbal, Muhammed”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/17-23. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Balcon, J.M.S. *Kur’an Yorumunda Çağdaş Yönelimler*. çev. Şaban Ali Düzgün. Ankara: Fecr Yayınları, 1994.

Bezzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envâru’t-tenzîl ve esrâru’t-te’vil*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar’aşlî. Beyrût: Dâru İhyâi’t-Turâsî’l-Arabî, 1418.

Bolay, Süleyman Hayri. *Felsefe Doktrinleri ve Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atlas Yayınları, 12. Basım, 2018.

Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: TDV Yayınları, 10. Basım, 1995.

Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 5. Basım, 2002.

Çalışkan, İsmail. *M. Esed’in Kur’an Mesajı’nın Tahlil ve Tenkidi*. Ankara: Akara Okulu Yayınları, 2009.

Demir, Ömer - Mustafa Acar. *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları, 3. Basım, 2002.

Düzgün, Şaban Ali. “Rasyonalist Düşüncenin Son Dönem Kur’an Yorumuna Etkileri”. 2. *Kur’an Sempozyumu Tebliğler-Müzakeler 4-5 Kasım 1995*. Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1996. 305-324.

Eliaçık, R. İhsan. *Yaşayan Kur’an-Nüzul Sırasına Göre Türkçe Meal-Tefsir*. İstanbul: İnşa Yayınları, 12. Basım, 2020.

Esed, Muhammed. *Kur’an Mesajı-Meal-Tefsir*. çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 3. Basım, 1997.

Gürkan, Alper. *Dünyevî Aklın Buhranı*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2017.

Halefullah, Muhammed Ahmed. *Kur’an’da Anlatım Sanatı*. çev. Şaban Karataş. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.

İslamoğlu, Mustafa. *Nüzûl Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur’an-Gerekçeli Meal-Tefsir*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 11. Basım, 2020.



Kanca, Fatih. *Tarihin Penceresinden Kur'an'ın Aydınlığına*. İstanbul: Kopernik Yayınları, 2021.

Karaalp, Cahit. “Son Dönem Meallerinde Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması Çabaları: Tahlil ve Tenkit”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2019), 53-78.

Kılıç, Sadık. “Tarih Felsefesi Açısından Kıssalar”. *1. Kur'an Sempozyumu: Tebliğler, Müzakereler*. Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1994. 87-98.

Köseoğlu, Bayram. “Kur'an Meâlinde İdeolojik Yaklaşım: Bir Örnek İncelemesi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/1 (2021). 26-44.

Kutub, Muhammed. *Çağdaş Fikir Akımları*. çev. M. Beşir Eryarsoy. 3 Cilt. İstanbul: İşaret Yayınları, 3. Basım, 1993.

Mehrân, M. Beyyûmî. “Tarihî Bir Kaynak Olarak Kur'an-ı Kerim”. çev. İdris Şengül. *Diyanet İlmî Dergi* 32/1 (1996). 107-114.

Mennâu'l-Kattân. *Mebâhis fi ulûmi'l-Kur'an*. Kahire: Mektebetu Vehbe, 1995. *Meydan Larousse*. 14 Cilt. İstanbul: Meydan Yayınları, ts.

Özdemir, Gazî. *Allah'ın Tek Dini İslam'a Son Davet Kur'an*. İstanbul: Şira Yayınları, 9. Basım, 2021.

Özel, Recep Orhan. “Kur'âniyyûn Akımının Mısırlı Bir Mümessili: Muhammed Ebu Zeyd (H.1349/M.1930) Örneği”. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (2019), 55-81.

Sâbûnî, Muhammed Ali. *et-Tibyân fi ulûmi'l-Kur'an*. Dimeşk/Beyrût: Mektebetü'l-Gazâlî/Müessesetü Menâhili'l-İrfân, 2. Basım, 1981.

Süyûtî, Celâlüddin, Celâlüddin el-Mahallî. *Tefsîru'l-Celâleyn*. Dımaşk/Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 9. Basım, 1419/1998.

Şener, Abdülkadir vd. *Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli*. İzmir: Tibyan Yayıncılık, 3. Basım, 2011.

Şengül, İdris. “Kur'an Kıssalarının Tarihî Değeri”. *Diyanet İlmî Dergi* 32/4 (1996), 63-91.

Şimşek, Said. *Günümüz Tefsir Problemleri*. Konya: Kitap Dünyası Yayınları, ts.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'an*. thk. Ahmed Muhammed Şakir. 24 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.

*Yeni Türk Ansiklopedisi*. 12 Cilt. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1985.

Yılmaz, Hakkı. *Nüzul Sırasına Göre Necm Necm Kur'an'ın Türkçe Meâli*. İstanbul: İşaret Yayınları, 4. Basım, 2015.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmi-di't-tenzîl*. 4 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 3. Basım, 1407.

<https://sozluk.gov.tr/> (Erişim: 27.04.2022)